

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

50 ปี อุดมศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. อ้างถึงใน คณิ่งนิตย์ จันทบุตร.

แนวคิดทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543. (เอกสารไม่ตีพิมพ์)

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, สำนักงาน. พระราชบัญญัติการศึกษา
แห่งชาติ พ.ศ.2542. กรุงเทพมหานคร: พรึกหวานกราฟฟิค, 2542.

คณิ่งนิตย์ จันทบุตร. การเคลื่อนไหวของยุวสงฆ์ไทยรุ่นแรก พ.ศ.2537 - 2484. พิมพ์ครั้งที่ 1.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.

คณิ่งนิตย์ จันทบุตร. แนวคิดทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร:
ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543. (เอกสารไม่ตีพิมพ์)

จำนงค์ ทองประเสริฐ. มหาจุฬาฯ ในอดีต. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2532.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. เมื่อ ... นิธิ เอียวศรีวงศ์ มองคณะสงฆ์ไทย, ใน พระกิตติศักดิ์ กิตติโสภโณ
(บรรณาธิการ), พุทธศาสนาสยาม ภาวิกฤตจะเป็นโอกาส ?. หน้า 116 – 129.
พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2543.

บรรจบ บรรณรุจิ. มหาวิทยาลัยพุทธศาสนาแห่งโลก. บรรยายในที่ประชุมราชบัณฑิตและภาคี
สมาชิก สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตสถาน วันพุธที่ 2 มกราคม พ.ศ.
2545. (เอกสารไม่ตีพิมพ์)

ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาบาลีในรัชกาลที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,
2515. (คณะธรรมยุต พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในงานพระเมรุพระศพสมเด็จพระ
สังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (จวน อุฏฐายี) ณ พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 17
มิถุนายน พุทธศักราช 2515)

ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 – 2507, 2507 : 2 อ้างถึงใน คณิ่งนิตย์ จันทบุตร.

แนวคิดทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543. (เอกสารไม่ตีพิมพ์)

ประวัติมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์. พระนคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,
2521. (ในงานฉลองครบ 84 ปี มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ 1 – 5
ตุลาคม 2521).

- ประวัติสังเขปแห่งการศึกษาของประเทศสยาม. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล), 2463), อ้างถึงใน ประวัติ
มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์. พระนคร, โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,
2521. (ในงานฉลองครบ 84 ปี มหา มกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ 1 - 5
ตุลาคม 2521).
- ปลัดทบวงมหาวิทยาลัย, สำนักงาน. (ม.ป.ป.). 6 - 7. อ้างถึงใน คณิ่งนิตย์ จันทบุตร.
แนวคิดทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์พุทธศาสนศึกษา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543. (เอกสารไม่ตีพิมพ์)
- พระติฎฐกฐากัยเถระ. มิลินทปัญหา.เล่มที่ 2. แปลโดย ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์. พิมพ์ครั้งที่ 1.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2539.
- พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตฺโน). ทำไมพระพุทธศาสนาจึงเสื่อมจากอินเดีย. พิมพ์ครั้งที่ 8.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2542. (นายเอื้อน แก้วกวาง
จัดพิมพ์เป็น ธรรมบรรณาการในการทำบุญอายุครบ 85 ปี 3 มิถุนายน 2542).
- พระธรรมัชชมนี (ประยูร สุนตฺงกูโร) และคณะ. พุทธศาสนประวัติ สมัยรัตนโกสินทร์ และราชวงศ์
จักรี 200 ปี. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2525.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). กรณีธรรมกาย. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร, 2542.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). ปัญหาภิกษุณีบททดสอบสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, 2545.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้. พิมพ์ครั้งที่ 1.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, 2543.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 8.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อสตรี และการบวชเป็นภิกษุณี.
พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2544.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). บทเรียน 25 ปี คนไทยเรียนรู้หรือยัง. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2541.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). บทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในการเป็นผู้นำทางการศึกษา
พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่, 2538. (พิมพ์เป็นมุขิตาตักการะ
ในงานฉลองปริญญาเอก พระมหาบาง เขมานันโท วันเสาร์ที่ 3 มิถุนายน 2538)
- พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 8.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538.

พระธรรมปิฎก, พรหมจรรย์ และอริยวินัย ในสังคมปัจจุบัน, ใน พระกิตติศักดิ์ กิตติโสภโณ (บรรณาธิการ), พุทธศาสนาสยาม ภาวีกถจะเป็นโอกาส ? หน้า 199 – 231.
พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2543.

พระปัญญาสาหมิ. ศาสนวงศ์. แปลโดย แสง มนวิฑูร. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โสม ฉนฺโน) ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 23 มีนาคม 2506). (ม.ป.ท.).

พระพุทธโฆษาจารย์. วิสุทธิมรรคแปล ภาค 1 ตอน 1. แปลโดย เมฆ อำไพจริต. พิมพ์ครั้งที่ 8.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.

พระไพศาล วิสาโล, ส.ศิวรักษ์, ประเวศ วะสี และ วีระ สมบูรณ์. พุทธธรรมกับอุดมการณ์สำหรับศตวรรษที่ 21 ปาฐกถาครบรอบ 60 ปี พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พิมพ์ครั้งที่ 1.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2542.

พระไพศาล วิสาโล. แนวโน้มของพระพุทธศาสนาไทยในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร:
กองทุนรักษัธรรมเพื่อการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา, 2543.

พระมหาเจิม สุวโจ, อนาคตของพระพุทธศาสนารุ่งเรืองหรือร่วงโรย, ในพระกิตติศักดิ์ กิตติโสภโณ (บรรณาธิการ), พุทธศาสนาสยาม ภาวีกถจะเป็นโอกาส ? หน้า 34 – 49.
พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2543.

พระมหาสมปอง มุทิโต. บาลีไวยากรณ์เบื้องต้น สำหรับนักศึกษาใหม่ พิมพ์ครั้งที่ 4.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2543.

พระมหาสมปอง มุทิโต. อภิธานวรรณนา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา,
2542.

พระวันรัตวัดพระเชตุพนในรัชกาลที่ 1, สมเด็จพระสังฆราช. สังคีตยวงศ์. แปลโดย ปรีดิธรรมธาดา, พระยา (แพ ตาลลักษณณ). (ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (วน จูติญาณมหาเถร) ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 3 กรกฎาคม 2521). (ม.ป.ท.).

พระวินัยปิฎก เล่มที่ 1. ปฐมสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัยปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ 3.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536.

พระวินัยปิฎก เล่มที่ 1. มหาวิภังค์ ปฐมภาค. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536.

พระวินัยปิฎก เล่มที่ 3. มหาวิภังค์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2537.

- พระวินัยปิฎก เล่มที่ 4. มหาวิภังค์ ทุติยภาค. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร:
 โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.
- พระวินัยปิฎก เล่มที่ 6. มหาวรรค. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร:
 โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536.
- พระวินัยปิฎก เล่มที่ 7. มหาวรรค. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร:
 โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2537.
- พระวินัยปิฎก เล่มที่ 9. จุลวรรค. พิมพ์ครั้งที่ 3 . กรุงเทพมหานคร:
 โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2537.
- พระวินัยปิฎก เล่มที่ 9. ดติยสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย. พิมพ์ครั้งที่ 3.
 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2537.
- พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 11. สุมังคลวิลาสินี อรรถกถาที่ฉนิกาย. พิมพ์ครั้งที่ 3.
 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536.
- พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 11. ที่ฉนิกาย สีลขันธวรรค. พิมพ์ครั้งที่ 3 . กรุงเทพมหานคร:
 โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536.
- พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 13. ที่ฉนิกาย มหาวรรค. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร:
 โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536.
- พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 14. ที่ฉนิกาย มหาวรรค. กรุงเทพมหานคร :
 โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536.
- พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 15. ที่ฉนิกาย ปาฎิกวรรค. พิมพ์ครั้งที่ 3.
 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536.
- พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 16. ที่ฉนิกาย ปาฎิกวรรค. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร:
 โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536.
- พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 17. มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร :
 โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536.
- พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 19. มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร :
 โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536.
- พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 25. สังยุตตนิกาย สคาถวรรค. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร :
 โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536.
- พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 26. สังยุตตนิกาย นิทานวรรค. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร :
 โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.

พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 30.สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร :
 โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2536.

พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 31. สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร :
 โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2537.

พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 32. มโนรทปุรณี อรรถกถาอังคตตรนิกาย. พิมพ์ครั้งที่ 3.
 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2536.

พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 33 อังคตตรนิกาย เอกนิบาต ทุกนิบาต. พิมพ์ครั้งที่ 3.
 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2537.

พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 34. อังคตตรนิกาย ดิกนิบาต. กรุงเทพมหานคร:
 โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2536.

พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 35. อังคตตรนิกาย จดกกนิบาต.พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร :
 โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2537.

พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 36. อังคตตรนิกาย ปัญจก – ฉกกนิบาต. พิมพ์ครั้งที่ 3.
 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2537.

พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 37. อังคตตรนิกาย สัตตก – อฎฐก – นวกนิบาต. พิมพ์ครั้งที่ 3.
 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2536.

พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 38. อังคตตรนิกาย ทสก – เอกาทสกนิบาต. พิมพ์ครั้งที่ 3.
 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2536.

พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 40. ธัมมปัทฏฐกถา อรรถกถาขุททกนิกาย คาถาธรรมบท.พิมพ์ครั้งที่ 3.
 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2536.

พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 45. ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร:
 โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2538.

พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 65. ขุททกนิกาย มหานิทเทส. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร:
 โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2538.

พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 67. ขุททกนิกาย จุฬนิทเทส. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร:
 โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2537.

พระอภิธรรมปิฎก เล่มที่ 75. อฎฐสาลินี อรรถกถาธรรมสังคณี. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร:
 โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2536.

พระอภิธรรมปิฎก เล่มที่ 78. วิภังค์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร :
 โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2538.

พระอภิธรรมปิฎก เล่มที่ 80. ปรหมัตถทีปนี อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ. พิมพ์ครั้งที่ 3.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2538.

พระอัครคังสเถระ. สัททนีติสูตรมालาคัมภีร์หลักบาลีมหาไวยากรณ์ แปลโดย
พระมหานิมิตร ธรรมสาโร และ จำรูญ ธรรมดา ตรวจชำระโดย พระธรรมโมลี.
นครปฐม: โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, 2545.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย, บัณฑิตวิทยาลัย. คู่มือการศึกษาระดับปริญญาโท.
พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย, บัณฑิตวิทยาลัย. คู่มือการศึกษาระดับปริญญาเอก
หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา และสาขาวิชาปรัชญา.
พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย. การรับเข้าศึกษาประกาศนียบัตรมหาวิทยาลัย [online].
กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546. แหล่งที่มา:
<http://www.mcu.ac.th/receive/>, [17 มกราคม 2546]

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย. เอกสารคู่มือดำเนินการสอบ 1/2544. (ม.ป.ท.,
ม.ป.ป.). (เอกสารไม่ตีพิมพ์)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย. หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต พุทธศักราช 2538.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย. การรับสมัคร น.ศ. [online]. กรุงเทพมหานคร : กอง
บริการการศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2545. แหล่งที่มา:
http://www.thai.net/mahamakut_edu/, [17 มกราคม 2546]

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย. จำนวนนักศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย
ปีการศึกษา พ.ศ. 2545. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.). (เอกสารไม่ตีพิมพ์)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย. หลักสูตรและข้อบังคับ ศาสนศาสตรบัณฑิต พุทธศักราช
2534. โรงพิมพ์ทรงสิทธิ์วรรณ จำกัด, 2534.(ม.ป.ท.).

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย. แถลงการณ์ กิจการสภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย
ตั้งแต่ พ.ศ. 2489 – 2514. 2514. อ้างถึงใน ประวัติมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรม
ราชูปถัมภ์. พระนคร, โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2521. (ในงานฉลองครบ 84 ปี
มหาจุฬาราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ 1 – 5 ตุลาคม 2521).

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย, บัณฑิตวิทยาลัย. หลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา ปรับปรุง พ.ศ. 2545. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.). (เอกสารไม่ตีพิมพ์)

มหามกุฏราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย, บัณฑิตวิทยาลัย. หลักสูตรศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ปรับปรุง พ.ศ. 2545. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.). (เอกสารไม่ตีพิมพ์)

มหามกุฏราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย, บัณฑิตวิทยาลัย. คู่มือศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.). (เอกสารไม่ตีพิมพ์).

ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 101. 8 ตุลาคม 2527: 4 – 5. อ้างถึงใน คณิงนิตย์ จันทบุตร. แนวคิดทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543. (เอกสารไม่ตีพิมพ์)

ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 13. ร.ศ.155. อ้างถึงใน พระราชวรมณี (ประยูรย์ ปยุตโต). สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร: จุฬการพิมพ์, 2529.

ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 2. จ.ศ.1247. อ้างถึงใน สิริวัฒน์ คำวันสา. สงฆ์ไทยใน 200 ปี. เล่มที่ 1. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศรีอนันต์, 2524.

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า, กรมพระยา. ลายพระหัตถ์เกี่ยวกับการศึกษา. ลายพระหัตถ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (ครั้งทรงเป็นกรมหมื่น) ลงวันที่ 11 สิงหาคม ร.ศ. 112 ถึงเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการ. อ้างถึงใน ประวัติมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์. พระนคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2521.

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า, กรมพระยา. ลายพระหัตถ์เกี่ยวกับการศึกษา. ลายพระหัตถ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ที่ 53/161 ลงวันที่ 21 กรกฎาคม ร.ศ. 121 ถึงพระยาวุฒิกาบอดี เสนาบดีกระทรวงธรรมการ (มหามกุฏราชวิทยาลัย พิมพ์ในงานมหาสมณานุสรณ์, 2514). อ้างถึงใน ประวัติมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์. พระนคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2521. (ในงานฉลองครบ 84 ปี มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ 1 – 5 ตุลาคม 2521).

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า, กรมพระยา. ลายพระหัตถ์เกี่ยวกับการศึกษา. จดหมาย อัครราชทูตสยามประจำกรุงเบอร์ลิน ลงวันที่ 15 พฤศจิกายน ร.ศ.118 กราบทูลสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, (มหามกุฏราชวิทยาลัยพิมพ์ในงานมหาสมณานุสรณ์, 2514). อ้างถึงใน ประวัติมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์. พระนคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2521. (ในงานฉลองครบ 84 ปี มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ 1 – 5 ตุลาคม 2521).

สิริวัฒน์ คำวันสา. ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพมหานคร: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์, 2542.

สิริวัฒน์ คำวันสา. สงฆ์ไทยใน 200 ปี. เล่มที่ 1. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์ศรีอนันต์, 2524.

สิริวัฒน์ คำวันสา. สงฆ์ไทยใน 200 ปี. เล่มที่ 2. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร:
รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2525.

สุชานันท์ พลอยชุม. พระเกียรติคุณสมเด็จพระอริยวงษญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ศรี)
วัดระฆังโฆสิตาราม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย,
2541.

เสฐียรพงศ์ วรรณปก, กรณิธรกรรมกายภาพสะท้อนของชาวพุทธไทย, ในพระกิตติศักดิ์ กิตติโสภโณ
(บรรณาธิการ), พุทธศาสนาสยาม ฤกษ์ฤกษ์จะเป็นโอกาส ?. หน้า 59 – 115.
พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2543.

เสถียร โพธิ์นันทะ. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค 1. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2539.

เสถียร โพธิ์นันทะ. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค 2. พิมพ์ครั้งที่ 3.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2540.

เสถียร โพธิ์นันทะ. ปรัชญามหายาน. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2541.

หจข., ร.5, ศ.8/11, สำเนาพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง
เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์, 16 พฤศจิกายน ร.ศ. 118. อ้างถึงใน คณิ่งนิตย์
จันทบุตร. การเคลื่อนไหวของยุวสงฆ์ไทยรุ่นแรก พ.ศ.2537 - 2484. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.

เอส.ดัดด์. การศึกษาในพระพุทธศาสนา. แปลโดย อมร โสภณวิเชษฐวงศ์. พิมพ์ครั้งที่ 1.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2543.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม

คณะศิษยานุศิษย์และผู้เคารพนับถือ. อาสัจติกปูชา พระภิกษุทันตธัมมานันทมหาเถระ.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2543. (จัดพิมพ์ในวาระมหามงคลสมัยหลวงพ่อพระภิกษุทันตธัมมานันทมหาเถระ เจ้าสำนักเรียนบาลีใหญ่วัดท่ามะโอ อำเภอเมืองจังหวัดลำปาง มีชนมายุ 80 ปี วันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2543)

ประวัติการเผยแพร่พระอภิธรรม และความในใจของคณะผู้ตรวจชำระคัมภีร์ – ผู้ร่วมงาน. พิมพ์

ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูณ, 2542. (จัดพิมพ์เนื่องในงานมอบถวายคัมภีร์อรรถกถา – ฎีกา เต็มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2542)

พระเทพเวที (ประยูร ญาคูโต). ทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์. พิมพ์ครั้งที่ 1.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2531.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). ปฏิรูปการศึกษา พระพุทธศาสนาจะไปอยู่ไหน ?. พิมพ์ครั้งที่ 5.

กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร, 2544.

พระมหาสุภา อุตโท. พระสงฆ์ไทยใน 2 ทศวรรษหน้า พ.ศ. 2541 - 2560. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2542.

พระมหาอดิศร ธีรสโล. ประวัติคัมภีร์บาลี. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543.

ภรัต ชิงห์ อุปัชยาเย. นักปราชญ์พุทธ. แปลโดย อมร โสภณวิเชษฐวงศ์. พิมพ์ครั้งที่ 1.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2542.

ศูนย์วิทยพัชกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

เหตุผลสนับสนุนการบวชเพื่อการอาศัยเรียน

ในส่วนนี้จะได้นำความเห็นสนับสนุนในเรื่องของระบบการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์มาเป็นตัวอย่างในการศึกษาเพื่อพิจารณาข้อเท็จจริงในเรื่องนี้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนี้

“การที่กุลบุตรของเราได้มาบวชเรียนแล้วก็สึกไป จนเป็นเหมือนระบบการหมุนเวียน (currency) ของการบวชสึกนั้น นับว่าได้ประโยชน์หลายประการคือ

1. ทุกคนจะได้มีโอกาสมาศึกษาเล่าเรียนเสมอเหมือนกันหมด ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะว่า นี่เป็นลูกข้าราชการ นี่เป็นลูกชาวไร่ ชาวนา นี่เป็นลูกพ่อค้า เพราะเมื่อไปอยู่วัดแล้ว ทุกคนจะต้องอยู่ในกรอบวินัยอย่างเดียวกัน เท่ากับเป็นการสอนให้เด็กรู้จักประชาธิปไตยไปในตัว เด็กๆ ทั้งหมดก็จะกลายเป็นเพื่อนฝูงกันไป เพราะเมื่ออยู่ด้วยกันอย่างใกล้ชิด ก็จะได้รู้จักนิสัยใจคอของกันและกัน ได้คอยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน นับว่า เป็นการสร้างสามัคคีธรรมและภราดรภาพได้เป็นอย่างดี
2. เมื่อได้บวชเรียน จนกระทั่งมีความรู้ในด้านศาสนาเป็นอย่างดีแล้ว ถ้าหากต่อมาจะต้องสึกหาลาเพศไป ก็จะได้เป็นคนดีมีความรู้ เป็นกำลังของประเทศชาติและพระศาสนาสืบไป อย่างลืมนี่ว่า คนสำคัญๆ ของชาติในอดีต ล้วนเคยบวชเรียนมาแล้วแทบทั้งนั้น และเมืองไทยที่รอดพ้นจากการตกเป็นเมืองขึ้นของพวกจักรวรรดินิยม ก็เพราะเราได้พระมหากษัตริย์ที่เคยทรงพระผนวชมานานถึง 27 พรรษา คือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั่นเอง มิฉะนั้นแล้วเราอาจเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งต่างชาติ เช่นเดียวกับ พม่า เขมร และญวน ก็ได้
3. บางคนอาจเห็นว่า พระที่มีความรู้สูงมักจะสึกเสียหมด ความจริงไม่หมดดอก ที่ท่านอยู่กันจนเป็นเจ้าคุณ เป็นสมเด็จ หรือเป็นสมเด็จพระสังฆราช ก็มีมากมาย ข้าพเจ้าเองเคยย้อนถามเขาว่า อยากให้พระโง่ง สึกไปอย่างนั้นหรือ ถ้าหากมีแต่พระโง่ง สึกไป ชาวบ้านก็ต้องพูดอีกว่า มาบวชเรียนไม่เห็นได้อะไร เสียข้าวสุกเปล่าๆ เพราะที่สึกออกไปเห็นมีแต่โง่งทั้งนั้น เลยอาจทำให้สงสัยต่อไปอีกว่า พระที่ยังไม่สึกก็คงโง่ง เหมือนกันนั่นแหละ การที่พระที่มีความรู้สึกออกไป ก็ไปช่วยชาติช่วยสังคมได้ ซึ่งในบางกรณีก็ช่วยได้มากกว่าตอนที่อยู่เป็นพระเสียอีก พวกที่ได้บวชเรียนจนมีความรู้ความสามารถแล้วสึกไป ทั้งๆ ที่ก่อนเข้ามาบวชเรียนก็ไม่มีความรู้อะไรเลยนั้น ก็เท่ากับแสดงให้เห็นว่า พระศาสนาได้สร้างคนให้เป็นคนดีคนมีความรู้ เท่ากับเอาวัตถุดิบที่ไม่มีค่าอะไรนัก มาสร้างเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพเยี่ยม เมื่อเป็นอย่างนี้ใครๆ เขาก็อยากส่งลูกเข้ามา บวชเรียน เพราะนอกจากจะได้ความรู้แล้ว ยังได้รับการอบรมบ่มนิสัยให้เป็นคนดีอีกด้วยเท่ากับพระศาสนาเป็นโรงงานผลิตคนดีให้แก่สังคมและประเทศชาตินั่นเอง อันเป็นการลงทุนที่น้อยมาก แต่ผลลัพธ์ที่ได้นั้นมีค่าอย่างมหาศาลทีเดียว

4. ผู้ที่เข้ามาบวชเป็นภิกษุสามเณรในปัจจุบันนี้ ล้วนเป็นลูกชาวไร่ชาวนา ซึ่งเป็นกระดูกสันหลังของชาติ และเป็นรากฐานขององค์เจดีย์ คือ สังคมชาติแทบทั้งนั้น บุคคลเหล่านี้ แม้จะมีสติปัญญาดีอย่างไร แต่ฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี ก็ย่อมไม่มีโอกาสเข้าเรียนในโรงเรียนมัธยมหรือมหาวิทยาลัยได้ เพราะเหตุที่เขาไม่ได้รับการศึกษาที่ถูกต้องนั่นเอง เขาก็อาจกลายเป็นภัยต่อสังคม เช่น เป็นโจรผู้ร้ายไปก็ได้ อย่างซ้ำพเจ้า ถ้าหากไม่ได้มาบวชในพระศาสนา ไม่ได้รับการอบรมบ่มนิสัยในธรรมแล้ว ก็ไม่แน่ว่า อาจกลายเป็น “เสือณรงค์” ไปแล้วก็ได้ ใครจะไปรู้ และถ้าหากต้องเป็น “เสือ” จริงๆ แล้ว อาจปราบปรามได้ยากมากทีเดียว ซ้ำพเจ้านึกถึงพวกเสือขาว เสือใบ ฯลฯ บุคคลเหล่านี้ ทั้งๆ ที่มีการศึกษาน้อย แต่ก็เฉลียวฉลาด กว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจจะปราบปรามได้ ก็ต้องใช้เวลาและต้องใช้กำลังมากทีเดียว ถ้าผู้ที่มาบวชเป็นพระเณรทั้งหลาย มิได้มีโอกาสเข้ามาบวชเรียนในพระศาสนาแล้ว นอกจากจะเป็นกำลังอันตรายของสังคม ต้องพึ่งพาอาศัยสังคมอยู่ตลอดเวลาแล้ว ยังอาจกลายเป็นภัยอันใหญ่หลวงของสังคมก็ได้
5. การเข้ามาบวชเรียนนั้น บุคคลต้องเสียสิทธิ์ที่ควรจะมีพึงได้ไปอย่างมากมาย เช่น สิทธิที่จะรับประทานอาหารหลังเที่ยง สิทธิจะไปเที่ยวเตร่ หรือสิทธิทางกามารมณ์ แต่การที่ท่านต้องเสียสิทธิ์บางอย่างไป ทั้งๆที่ท่านก็เป็นพลเมืองคนหนึ่งเหมือนกันนั้น ท่านก็ได้สิทธิที่คนอื่นที่มีได้บวชไม่ได้รับ เช่น สิทธิในการไม่ต้องประกอบอาชีพ ชาวบ้านเขาก็เลียดูและให้ที่อยู่อาศัย บางคนเห็นว่า การที่พระได้สิทธิพิเศษเช่นนั้นเป็นการเอาเปรียบสังคม คล้ายๆ อาศัยข้าวชาวบ้านเป็นอยู่ แล้วก็ศึกษาหาความรู้เอามาเป็นประโยชน์แก่ตน คนประเภทนี้มักคิดสั้นๆ ผิดๆ ถ้าเขาคิดให้ลึกซึ้งสักหน่อย ก็จะเห็นว่า การบวชนั้นไม่ใช่ทำได้ง่ายๆ เลย พระเณรท่านจะต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ซึ่งบางทีก็ฝืนธรรมชาติอยู่เหมือนกัน คนที่ว่าพระเณรเอาเปรียบสังคมนั้น ลองมาบวชดูบ้างซิ บางทีก็นับวันสึกด้วยซ้ำไป การบวชมิได้มีการกีดกันผู้ใดเลย ถ้าหากใครมีคุณสมบัติตามที่พระวินัยกำหนดไว้ ก็บวชได้ทั้งนั้น พระพุทธศาสนาให้เสรีภาพมาก “ใครใคร่บวชบวช ใครใคร่สึก สึก” ข้อสำคัญก็คือ เมื่อบวชอยู่ ก็จงเป็นพระที่ดี และเมื่อสึกไปแล้ว ก็จงเป็นคฤหัสถ์ที่ดี เท่านั้นก็พอแล้ว
6. การที่กุลบุตรเป็นลูกคนจน ชาวไร่ชาวนา ต้องมาบวชเรียนเพราะไม่มีโอกาสจะเข้าศึกษาในโรงเรียนมัธยมและสถาบันอุดมศึกษา ดังกล่าวมาแล้วนั้น ถ้าพูดด้วยความเป็นธรรมแล้ว จะเห็นว่าพวกลูกชาวไร่ชาวนา ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากสังคมเลย ทั้งๆที่ชาวไทยกว่า 80 % เป็นชาวไร่ชาวนา แต่มีลูกชาวไร่ชาวนาสักกี่คนที่ได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนในมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยในเมืองไทยมีตั้งหลายแห่ง ต้องใช้งบประมาณแผ่นดินปีละหลายพันล้านบาท เงินเหล่านั้นได้มาจากไหน จากภาษีอากรใช่หรือไม่ แล้วชาวไร่ชาวนาทั้งหลายต้องเสียภาษีใหม่ ชาวไร่ชาวนาผู้เป็นกระดูกสันหลังของชาติ และเป็นกระดูกสันหลังที่กำลังเดาะนั้น ก็ต้องเสียภาษีอากรเหมือนกัน แล้วเงินภาษีอากรเหล่านั้น ได้กลับไปสนองชาวนาแต่ไหน ทั้งๆ ที่ประเทศชาติดำรงอยู่ได้ ก็จากรายได้แผ่นดิน ซึ่งส่วนใหญ่ก็คือข้าว แล้วลูกชาวไร่ชาวนาเหล่านั้นได้รับการเหลียวแลจากรัฐบาลหรือเปล่าเงินภาษีอากรที่ชาวไร่ชาวนา ซึ่งเป็นพ่อ

แม้ปู่ย่าตายายของเขาต้องเสียไปนั้น รัฐเอาไปบำรุงบำเรอชนกลุ่มน้อย ซึ่งมักจะทำตัวเป็น นายประชาชนและเป็นผู้ขูดรีดประชาชนเสียหมด นั่นคือ พวกลูกข้าราชการและพ่อค้า ส่วน ลูกชาวไร่ชาวนาไม่มีใครนึกถึง และพวกลูกข้าราชการลูกพ่อค้า ที่มีโอกาสเข้าเรียนใน มหาวิทยาลัย เพราะมีกำลังเศรษฐกิจดีกว่านั้น เคยนึกถึงชาวไร่ชาวนาที่ต้องสละหยาดเลือด หยาดเหงื่อเสียภาษีมาให้พวกตนได้เรียนแล้ว ก็ไปวางตัวเป็นนายผู้มีบุญคุณบ้างหรือเปล่า แม้จะมีบางคนที่ยพยายามเข้าหาชาวไร่ชาวนา แต่ก็มีปัญหาว่า ด้วยความสุจริตใจหรือไม่ หรือมีอะไรแอบแฝงอยู่ เพราะบางทีก็ไปเที่ยวปลุกกระดมชาวไร่ชาวนา ทำให้พวกชาวไร่ชาวนาที่เคยมีความสมัคสมานสามัคคีกัน ต้องแตกสามัคคีกันก็มี เราจะหวังพึ่งคนพวกนี้หรือ ข้าพเจ้าคิดว่า พวกที่เป็นลูกชาวไร่ชาวนาจริงๆ ต่างหาก ที่จะช่วยเหลือชาวไร่ชาวนาจริงๆ พวกที่เรียนในมหาวิทยาลัยซึ่งต้องใช้งบประมาณแผ่นดินที่ส่วนใหญ่ก็เก็บมาจากชาวไร่ชาวนานั้น มักจะนึกว่า เพราะตนเรียนเก่ง จึงสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ ไม่ได้นึกถึงบุญคุณที่ชาวไร่ชาวนามีต่อตนเลย พวกนี้จึงหาใช่เป็นคนของประชาชนที่แท้จริงไม่

7. ผู้ที่ไม่มีโอกาสเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยทางโลก เพราะการเศรษฐกิจไม่อำนวยดังกล่าวแล้ว เราจะปล่อยให้เขาโง่เขลาเป็นควาย ให้พวกผู้ดี คือพวกข้าราชการและพ่อค้า จูงจุมูกและขับขี้อยู่ตลอดไปกระนั้นหรือ เมื่อพวกนี้ไม่มีทางเลือกเป็นอย่างอื่น ก็ต้องมาอาศัยพระศาสนา ศึกษาเล่าเรียน ต้องอาศัยประชาชนเป็นอยู่ แต่พร้อมกันนั้น เมื่อท่านมีความรู้ท่านก็ช่วยเหลือสังคม เช่น ช่วยอบรมสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลในธรรม ถ้าหากไม่ได้พระช่วยสั่งสอนชาวบ้านให้ตั้งอยู่ในศีลในธรรมแล้ว ลองคิดดูซิว่าคนที่อยู่ในตารางซึ่งเวลานี้มีประมาณ 6 หมื่นนั้น มันอาจกลายเป็น 6 แสน หรือ 6 ล้านก็ได้ ไม่มีใครลองประเมินผลดูบ้างนี่ว่า ทำไมคนส่วนใหญ่ของชาติจึงเป็นคนดี ไม่ต้องติดคุกติดตาราง ส่วนใหญ่ที่เดียวก็เพราะได้รับอิทธิพลจากคำสอนทางศาสนา ซึ่งพระเป็นผู้อบรมสั่งสอนนั่นเอง เมื่อพระท่านเป็นอยู่ได้ด้วยอาศัยชาวบ้าน ท่านก็สำนึกในบุญคุณของชาวบ้านเสมอ เพราะฉะนั้น ท่านจึงกลายเป็นพระของชาวบ้าน พระของประชาชนจริงๆ และเมื่อท่านสึกไปแล้ว ท่านก็ยอมไม่ทิ้งวัดที่มีพระคุณต่อตน และเขาก็จะไม่ทิ้งชาวบ้านที่เคยอุปการะเขามา เขาก็ถือว่าเป็นคนของประชาชนจริงซึ่งไม่มีวันที่จะทรยศต่อประชาชนเลย แต่พวกที่ไม่ได้รับการอบรมบ่มนิสัยในทางศาสนานั้นยังเอาแน่ไม่ได้ เพราะบางทีพวกนี้ก็มักจะโกงประชาชน โกงชาติอย่างหน้าด้าน ไร้ยางอาย ทั้งนี้เพราะเขาคิดว่า ถ้าเขาสามารถหลีกเลี่ยงกฎหมายได้ เขาก็สบายไป เขาไม่เคยคิดว่าใครจะเดือดร้อนเพราะการทำชั่วของเขาเลย เขาอาจภูมิใจว่าเขาเป็นคนฉลาด จึงสามารถใช้เล่ห์เหลี่ยมโรงประชาชนได้ นี่เป็นความรู้สึกของคนที่ไม่มีความระมัดระวัง ซึ่งส่วนมากไม่ค่อยได้รับการอบรมทางศาสนานั่นเอง พวกนี้จึงถือเรื่องวัตถุเป็นสำคัญยิ่งในสมัยนี้ เขาถือว่าคนมีเงินเป็นผู้ดี โดยมีได้คำนึงถึงว่า เงินที่ได้มานั้นได้มาในทางสุจริต หรือทุจริต ถ้ามีเงินละก็ถือว่ามีผู้ดีทั้งสิ้น เราจึงมีผู้ดี ประเภทที่เลวทรามเหลือแหล่แถมกซึมอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง บุคคลเหล่านี้แหละที่เป็นภัยอันใหญ่หลวงของชาติ ของสังคม

8. การศึกษาที่พระจัดเอง จะเป็นในระดับโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยก็ตาม นับว่าสิ้นเปลืองเงินน้อยมาก เพราะพระท่านถือว่าท่านเป็นคนของประชาชน เพราะฉะนั้น ท่านย่อมเห็นอกเห็นใจประชาชนมาก และเต็มใจที่จะตอบสนองสังคมเท่าที่จะทำได้ และท่านจะทำงานกันแบบที่ไม่เห็นแก่อามิสสินจ้างใดๆ อย่างการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย ซึ่งมีอาจารย์กว่า 100 คน มีนิสิต นักศึกษา และนักเรียนกว่า 1,000 รูป มีนักเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์อีกเป็นพันๆ แต่ท่านใช้เงินดำเนินงานเพียงไม่กี่แสนก็สามารถทำได้ และทำได้ดีเสียด้วย ผลผลิตที่เกิดจากสถาบันของพระ เป็นผลผลิตที่ทรงคุณค่า ไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่ใคร มีแต่จะช่วยจรรโลงสังคมให้ดำเนินไปด้วยความสงบสุข ทั้งๆ ที่พระท่านทำงานเพื่อสังคมถึงขนาดนี้ แต่ก็เหมือนปิดทองหลังพระ เพราะงานที่พระสร้างสรรค์ ส่วนมากเป็นด้านนามธรรมคือด้านจิตใจ มากกว่าที่จะสร้างวัตถุ แต่คนมักไปยกย่องพวกที่สร้างวัตถุ เพราะมองเห็นสัมผัสรูปคล่าได้ นอกจากนั้น ยังถูกคนบางพวกประณามว่าเป็น กาฝากสังคม อีกด้วย และพวกที่ประณามพระว่าเป็น กาฝากสังคม นั้นแหละ มักเป็นตัวกาฝากสังคมจริงๆ โดยมีได้รู้ตัวเลยว่าคนเป็นกาฝากสังคม เพราะคนพวกนี้มีแต่คอยบั่นทอนหรือบ่อนทำลายสังคมให้ปั่นป่วนเดือดร้อนอยู่ตลอดเวลา ถ้าหากรัฐบาลมองเห็นความสำคัญของศาสนาให้มากกว่านี้ นึกถึงลูกชาวไร่ชาวนาที่เป็นกระดูกสันหลังที่เตาๆ ของชาติให้มากกว่านี้ แล้ว ผันเงินมาบำรุงการศึกษาของคณะสงฆ์ให้มากกว่านี้ รัฐบาลจะได้คนดีไว้รับใช้ศาสนารับใช้ชาติเป็นจำนวนมาก และรัฐบาลก็คงจะไม่ต้องปวดเศียรเวียนเกล้าอยู่กับพวกปัญญาชนที่ไร้ธรรมะอย่างในปัจจุบันนี้เป็นแน่ เพียงรัฐบาลจะใช้งบประมาณมหาวิทยาลัยสงฆ์สักปีละ 5 ล้านเท่านั้น พระสงฆ์จะช่วยรัฐบาลพัฒนาจิตใจของคนให้เป็นคนดีมีความรู้และมีศีลธรรมได้อีกมากมาย และก็จะไม่ทำให้รัฐบาลต้องหนักใจอย่างที่เคยเป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ด้วย ทั้งนี้เพราะวิชาเปรียบเหมือนอาวุธซึ่งอาจกลับมาประหารตนเองได้ หรือเปรียบเสมือนอสรพิษที่อาจแว้งกัดเจ้าของได้
9. การที่เรามีประเพณีบวช – สิก อย่างน้อยก็บวชชั่วคราวระยะเวลา 3 เดือน หรือถ้าใครมีศรัทธาจะบวชเรียนต่อไปหลายๆ พรรษา นอกจากเป็นการสร้างคนดีมีศีลธรรมให้แก่สังคมดังกล่าวแล้ว ยังเป็นการ ชลอการเกิด หรือ คุ่มกำเนิด ไปในตัวอีกด้วย ถ้าหากพระประมาณ 2 แสนรูปที่มีอยู่นี้ไม่ได้รับการศึกษา สิกออกไปบำเพ็ญชีวิตแบบโลกๆ หมด ประชากรของชาติคงไม่มีเพียง 43 ล้านคนแน่ ป่านนี้อาจกว่า 50 ล้านแล้วก็ได้ เพราะตามปกติคนจนมักมีลูกมาก อาจเป็นเพราะคนมีบุญที่จะมาเกิดในตระกูลสูงๆมีน้อย แต่คนมีกรรมมีบาปมีมากกว่า จึงต้องไปเกิดในตระกูลที่ยากจน ถ้าลูกชาวไร่ชาวนาไม่ได้มาบวชเรียนคนละหลายๆ ปีแล้ว ป่านนี้คงจักสร้างพลเมืองที่ไร้คุณภาพออกมาเต็มบ้านเต็มเมืองเป็นแน่ เพราะคนจนนั้นเมื่อไม่มีงานอะไร จะทำเหมือนพวกผู้ดีมีเงินที่มีโอกาสออกสังคมและเที่ยวเตร่มาก ก็ไม่รู้จะทำอะไร และเมื่อมีพลังส่วนเกินเหลืออยู่มาก ในที่สุดก็เลยผลิตลูกออกมาจนเกินความต้องการเด็กๆ พวกนี้ ถ้าไม่ได้รับการศึกษาอบรมให้ดีก็อาจเป็นภัยของประเทศชาติ ของสังคมไม่มีที่สิ้นสุด เวลานี้ เวลานี้เราได้สถาบันศาสนาช่วยแก้ปัญหานี้ อย่างน้อยก็สอนให้เด็กๆ ลูกคนยากคนจน ลูกชาวไร่ชาวนานี้ กลายเป็นคนดีมีความรู้ขึ้นมา เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ทรงคุณค่า

ค่าของสังคัม อย่างนี้ยังจะเห็นว่าพระเป็นกาฝากสังคัม เพราะเหตุเพียงไม่ใช่ผู้ผลิตวัตถุ อีก หรือ ที่ท่านมีส่วนทางด้านจิตใจนั้น ทรงคุณค่ามากกว่าทางวัตถุอย่างเทียบกันไม่ได้ ทำให้จริง ไม่มีใครสนใจและพูดถึงบ้าง

10. เมื่อชาวไร่ชาวนาเป็นชนส่วนใหญ่ของประเทศ ลูกชาวไร่ชาวนาก็ควรมีสติที่จะได้รับความสนใจจากรัฐมากเป็นพิเศษ แต่ตามข้อเท็จจริง กลับเป็นพวกที่ถูกกลืน ถูกปล่อยปละละเลยให้ เป็นไปตามยถากรรม ถ้าลูกชาวไร่ชาวนาได้รับความเหลียวแลจากรัฐ ให้ได้รับการศึกษาถึง ระดับมหาวิทยาลัย เช่นเดียวกับลูกข้าราชการลูกพ่อค้าแล้ว ลองคิดดูว่าจะมีลูกชาวไร่ชาวนาสักกี่คนที่จะมาบวชเพื่อศึกษาเล่าเรียนทางศาสนา ซึ่งเขามองไม่เห็นอะไรอันสดใสเลย เพราะทั้ง ๆ ที่มหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นสถาบันที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงสถาปนาขึ้นเมื่อเกือบ 100 ปีมาแล้ว และพระท่านก็เปิดดำเนินการศึกษามากกว่า 40 ปีแล้ว และท่านก็ได้สร้างพระที่เป็นบัณฑิตสามารถประกาศศาสนาได้ทั้งในประเทศ และต่างประเทศ แต่รัฐบาลก็มีได้แลเหลียวแลยกย่องให้มีสิทธิและศักดิ์ เท่ากับมหาวิทยาลัย ทางโลก เพิ่งจะมารับรองกันในสมัยรัฐบาล ฯพณฯ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช นี้เอง แต่ก็ เพียงผ่านวาระที่ 1 เท่านั้น ข้าพเจ้าเห็นว่า รัฐบาลนอกจากให้ความอุปถัมภ์ให้มากกว่าเท่าที่เป็นอยู่แล้ว ทางมหาวิทยาลัยก็ควรจะเปิดโอกาสให้นักศึกษาที่เป็นฆราวาสเข้ามาเรียนได้ โดยอาจตั้งเป็นคณะต่างหากขึ้นมา เพราะผู้ที่เขาอยากศึกษาศาสนาและปรัชญามีอยู่มากมาย ถ้าเขาเหล่านั้นได้มีโอกาสหันมาศึกษาศาสนาบ้าง อาจทำให้เขามีจิตใจสุภาพอ่อนโยนขึ้น จะได้ไม่แข็งกร้าวอย่างคนสมัยนี้ แล้ว ช่องว่าง ต่างๆ ในสังคัมก็จะได้ลดลง สันติสุขก็จะมีครอบคลุมทั่วไปในสังคัม เพราะมีความเจริญทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจไปพร้อมๆ กัน¹

หรืออีกความเห็นหนึ่งที่มีทรรศนะดังต่อไปนี้

“คฤหัสถ์บางคน ที่ไม่เข้าใจก็มักจะดูถูกพระว่าทำให้สูญเสียแรงงานบ้าง เอาเปรียบชาวบ้านบ้าง เรียนแล้วสึกบ้าง แต่ขอให้มองมุมกลับ มองให้ลึกซึ่งถึงผลงานของท่านได้ทำอะไรบ้าง สิ้นเปลืองงบประมาณมากน้อยแค่ไหน และผลได้มีอย่างไร แล้วก็อาจจะเสียใจที่หลงใหลใฝ่พระ เพราะแม้แต่เราผู้ใฝ่พระ ถ้าจะให้ไปทำอย่างพระบ้างก็ทำไม่ได้ บวชแค่พรรษาเดียวกับทนแทบไม่ไหวแล้ว ที่พูดสรุปท้ายนี้ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจดีระหว่างชาววัดกับชาวบ้าน และผู้มีส่วนรับผิดชอบด้านอาณาจักร อันจะก่อให้เกิดผลดีระหว่างชาววัดกับชาวบ้าน และผู้มีส่วนรับผิดชอบด้านการศึกษาของประเทศ”²

¹ จ्ञานงค์ ทองประเสริฐ, มหาจุฬาฯ ในอดีต (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2532), หน้า 97.

² สิริวัฒน์ คำวันสา, ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: บริษัท จรลสนิทวงศ์การพิมพ์ จำกัด, 2542), หน้า 141.

ภาคผนวก ข

ในส่วนนี้จะได้นำหลักการสำคัญประการหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในอรรถกถา อันเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการอันตรธานในพระพุทธศาสนาดังต่อไปนี้

อันตรธาน 5

“อันตรธานมี 5 อย่างคืออริคมอันตรธาน อันตรธานแห่งการบรรลุ 1 ปฏิบัติอันตรธาน อันตรธานแห่งการปฏิบัติ 1 ปริยัตติอันตรธาน อันตรธานแห่งปริยัติ 1 ลิงคอันตรธาน อันตรธานแห่งเพศ 1 ธาตุอันตรธาน อันตรธานแห่งธาตุ 1 ใน 5 อย่างนั้น มรรค 4 ผล 4 ปฏิสัมภิยา 4 วิชชา 3 อภิญญา 6 ชื่อว่าอริคม อริคมนั้นเมื่อเสื่อมย่อมเสื่อมไปตั้งแต่ปฏิสัมภิยา จริงอยู่ นับตั้งแต่พระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ 1,000 ปีเท่านั้น ภิกษุไม่สามารถจะให้ปฏิสัมภิยาบังเกิดได้ ตั้งแต่บัดนั้นก็อภิญญา 6 แต่บัดนั้นเมื่อไม่สามารถทำอภิญญาให้บังเกิดได้ ย่อมทำวิชชา 3 ให้บังเกิด ครั้นกาลล่วงไปๆ เมื่อไม่สามารถจะทำวิชชา 3 ให้บังเกิดก็เป็นพระอรหันต์สุขขวิปัสสกา โดยอุบายนี้เองก็เป็นพระอนาคามี พระสกทาคามี และพระโสดาบัน เมื่อท่านเหล่านั้นยังทรงชีพอยู่ อริคมชื่อว่ายังไม่เสื่อม อริคมชื่อว่าย่อมเสื่อมไปเพราะความสิ้นไปแห่งชีวิตของพระอริยบุคคลผู้โสดาบันชั้นต่ำสุดดังกล่าวนี้ชื่อว่าอันตรธานแห่งอริคม

ภิกษุไม่สามารถจะให้ฌาน วิปัสสนา มรรค และผล บังเกิดได้รักษาเพียงจาตุปาริสุทธิศีล ชื่อว่าอันตรธานแห่งข้อปฏิบัติ เมื่อกาลล่วงไปๆ ภิกษุทั้งหลายคิดว่าเราจะรักษาศีลให้บริบูรณ์ และจะประกอบความเพียรเนื่องๆ แต่เราก็ไม่สามารถจะทำให้แจ้งมรรคหรือผลได้ บัดนี้ไม่มีการแทงตลอดอริยธรรมจึงท้อใจมากไปด้วยความเกียจคร้าน ไม่ตักเตือนกัน และกันไม่รังเกียจกัน (ในการทำชั่ว) ตั้งแต่บัดนั้นก็พากันย่ำยีสิกขาบทเล็กน้อย เมื่อกาลล่วงไปๆ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ฤๅลัจฉัย ต่อแต่นั้นต้องครุกาบัติเพียงอาบัติปาราชิกเท่านั้นยังคงอยู่ เมื่อภิกษุ 100 รูปบ้าง 1,000 รูปบ้างผู้รักษาอาบัติปาราชิกยังทรงชีพอยู่ การปฏิบัติชื่อว่ายังไม่อันตรธานจะอันตรธานไปเพราะภิกษุรูปสุดท้ายทำลายศีลหรือสิ้นชีวิต ดังกล่าวมานี้ชื่อว่าอันตรธานแห่งการปฏิบัติ

บทว่า ปริยัตติ ได้แก่บาลีพร้อมทั้งอรรถกถาในพุทธพจน์คือพระไตรปิฎก บาลีนั้นยังคงอยู่เพียงใดปริยัตติก็ชื่อว่ายังบริบูรณ์อยู่เพียงนั้น เมื่อกาลล่วงไปๆ พระราชาและพระยุพราชในกฤตยุกไม่ตั้งอยู่ในธรรม เมื่อพระราชาและยุพราชเหล่านั้นไม่ตั้งอยู่ในธรรมราชอาณาเขตเป็นต้น ก็ไม่ตั้งอยู่ในธรรม แต่บัดนั้นชาวแคว้น และชาวชนบทก็ไม่ตั้งอยู่ในธรรม ฝนยอมไม่ตักต้องตามฤดูกาลเพราะคนเหล่านั้นไม่ตั้งอยู่ในธรรม ชาวกล้ายอมไม่บริบูรณ์เมื่อชาวกล้าเหล่านั้นไม่บริบูรณ์ ทายกผู้ถวายปัจจัยก็ไม่สามารถจะถวายปัจจัยแก่ภิกษุสงฆ์ได้ ภิกษุสงฆ์ทั้งหลายลำบากด้วยปัจจัยก็ไม่สามารถสงเคราะห์พวกอันเตวาสิก เมื่อเวลาล่วงไปๆ ปริยัตติย่อมเสื่อม ภิกษุทั้งหลายไม่สามารถจะทรงจำอรรถไว้ได้ทรงจำไว้ได้แต่พระบาลีเท่านั้น

แต่บัดนั้นเมื่อกาลล่วงไปก็ไม่สามารถจะทรงบาลีไว้ได้ทั้งสิ้น อภิธรรมปิฎกย่อมเสื่อมก่อน เมื่อเสื่อมก็เสื่อมตั้งแต่ท้ายมา จริงอยู่ ปฎิฐานมหาปกรรมย่อมเสื่อมก่อนทีเดียว เมื่อปฎิฐานมหาปกรรมเสื่อม ยมก กถาวัตถุ บุคคลบัญญัติ ธาตุกถา ธรรมสังคณีก็เสื่อม เมื่ออภิธรรมปิฎกเสื่อมไปอย่างนี้ สุดต้นตอปิฎกก็เสื่อมตั้งแต่ท้ายมา อังคุดตริกกายเสื่อมก่อน เมื่ออังคุดตริกกายเสื่อม

เอกาทศกนิบาตเสื่อมก่อน ต่อแต่นั้นทศกนิบาต ฯลฯ ต่อนั้นเอกนิบาต เมื่ออังกุตรนิกายเสื่อมไป
 อย่างนี้ สังยุตตนิกายก็เสื่อมตั้งแต่ทำยามา จริงอยู่ มหาวรรคเสื่อมก่อนแต่นั้นสพายตนวรรค
 ขันธกวรรค นิทานวรรค สคาถวรรค เมื่อสังยุตตนิกายเสื่อมไปอย่างนี้ มัชฌิมนิกายเสื่อมตั้งแต่
 ทำยามา จริงอยู่อุปริปัญญาสกเสื่อมก่อน ต่อนั้นมัชฌิมปัญญาสก ต่อนั้นมูลปัญญาสก เมื่อมัชฌิม
 นิกายเสื่อมอย่างนี้ ทีฆนิกายเสื่อมตั้งแต่ทำยามา จริงอยู่ ปาฏิยวรรคเสื่อมก่อน แต่หน้านั้นมหาวรรค
 แต่หน้าสัลลขณวรรค เมื่อทีฆนิกายเสื่อมอย่างนี้ พระสุตตันตปิฎกชื่อว่าย่อมเสื่อมทรงไว้เฉพาะ
 ชาดกกับวินัยปิฎกเท่านั้น ภิกษุผู้เป็นลัชชีเท่านั้นทรงพระวินัยปิฎก

ส่วนภิกษุผู้หวังในลาภคิดว่าแม้เมื่อกล่าวแต่พระสูตรก็ไม่มีผู้จะกำหนดได้จึงทรงไว้
 เฉพาะชาดกเท่านั้น เมื่อเวลาล่วงไปๆ แม้แต่ชาดกก็ไม่สามารถจะทรงไว้ได้ ครั้งนั้นบรรดาชาดก
 เหล่านั้นเวสสันดรชาดกเสื่อมก่อน ต่อแต่นั้นปุลณกชาดก มหานารทชาดกเสื่อมไปโดยย่อน
 ลำดับ ในที่สุดปุลณกชาดกก็เสื่อม เมื่อชาดกเสื่อมไปอย่างนี้ ภิกษุทั้งหลายย่อมทรงไว้เฉพาะ
 พระวินัยปิฎกเท่านั้น เมื่อกาลล่วงไปๆ ก็ไม่สามารถจะทรงไว้ได้แม้แต่พระวินัยปิฎกแต่หน้าก็เสื่อม
 ตั้งแต่ทำยามา คัมภีร์บริวารเสื่อมก่อน ต่อแต่นั้นขันธกะภิกษุณีวิภังค์ก็เสื่อม แต่หน้าก็ทรงไว้เพียง
 อุโปสถขันธกเท่านั้นตามลำดับ แม้ในกาลนั้นปริยัตติก็ชื่อว่ายังไม่เสื่อมก็คาถา 4 บาทยังหมุน
 เวียนอยู่ในหม่อมมนุษย์เพียงใด ปริยัตติก็ชื่อว่ายังไม่อันตรธานเพียงนั้น ในกาลใด พระราชาผู้มี
 ศรัทธาเสื่อมใสทรงให้ใส่ถุงทรัพย์หนึ่งแสนลงในมอบทองตั้งบนคอช้างแล้วให้ตีกลองร้องประกาศ
 ไปในพระนครว่าชนผู้รู้คาถา 4 บาทที่พระพุทธเจ้าตรัสแล้ว จงถือเอาทรัพย์หนึ่งแสนนี้ไปก็ไม่ได้
 คนที่จะรับเอาไป แม้ด้วยการให้เที่ยวตีกลองประกาศคราวเดียวย่อมมีผู้ได้ยิบบ้างไม่ได้ยิบบ้างจึง
 ให้เที่ยวตีกลองประกาศไปถึง 3 ครั้งก็ไม่ได้ผู้ที่จะรับเอาไป ราชบุรุษทั้งหลายจึงให้ชนถุงทรัพย์
 100,000 นั้นกลับไปสู่อันตรธานตามเดิมในกาลนั้นปริยัตติ ชื่อว่าย่อมเสื่อมไป ดังว่านี้ ชื่อว่า
 การอันตรธานแห่งพระปริยัตติ

เมื่อกาลล่วงไปๆ การรับจีวร การรับบาตร การคู้ การเหยียด การดูแล การเหลียวดู
 ไม่เป็นที่นำมาซึ่งความเสื่อมใส ภิกษุทั้งหลายวางบาตรไว้ปลายแขนถือเทียวไป เหมือนสมณ
 นิครนถ์ถือบาตรนำเต้าเทียวไป แม้ด้วยอาการเพียงเท่านั้นเพศก็ชื่อว่ายังไม่อันตรธาน เมื่อกาล
 ล่วงไปๆ เอาบาตรลงจากปลายแขนหิ้วไปด้วยมือหรือด้วยสาแทรกเทียวไป แม้จีวรก็ไม่ทำการ
 ย่อมให้ถูกต้องกระทำให้มีสีแดงใช้ เมื่อกาลล่วงไป การย่อมจีวรก็ดี การตัดชายผ้าก็ดี การเจาะรัง
 ดุมก็ดีย่อมไม่มีทำเพียงเครื่องหมายแล้วใช้สอย ต่อมากลับเล็กรังดุมไม่ทำเครื่องหมาย ต่อมา
 ไม่กระทำทั้ง 2 อย่างตัดชายผ้าเทียวไปเหมือนพวกปริพาชก เมื่อกาลล่วงไปก็คิดว่าพวกเรา
 ต้องการอะไรด้วยการกระทำเช่นนี้จึงผูกผ้ากาสายะชิ้นเล็กๆ เข้าที่มือหรือที่คอหรือขอดไว้ที่นม
 กระทำการเสี้ยวภรรยาเทียวไถ่หว่านเลี้ยงชีพ ในกาลนั้นชนเมื่อให้ทักษิณาย่อมให้แก่ชนเหล่านั้น
 อุทิศสงฆ์ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงหมายเอาข้อนี้จึงตรัสว่า ตูก่อนอนานนท์ ในอนาคตกาล จักมี
 โคตรภูบุคคลผู้มีผ้ากาสายะพันคอเป็นผู้ทุศีลเป็นผู้มีธรรมอันลามกชนทั้งหลายให้ทานในคนผู้ทุศีล
 ผู้มีธรรมอันลามกเหล่านั้นอุทิศสงฆ์ อนานนท์ในกาลนั้น เรากล่าวว่าทักษิณาไปแล้วในสงฆ์ มีผล
 นับไม่ได้ประมาณไม่ได้ แต่หน้าเมื่อกาลล่วงไปๆ ชนเหล่านั้นคิดว่านี่ชื่อว่าเป็นธรรมเครื่องเน้นซ้ำ
 พวกเราจะต้องการอะไรด้วยธรรมเครื่องเน้นซ้ำนี้จึงทิ้งท่อนผ้าโยนไปเสียในป่า ในกาลนั้น เพศ

เชื่อว่าหายไปได้นั้นว่าการห่มผ้าขาวเที่ยวไปเป็นจาริตของคนเหล่านั้นมาแต่ครั้งพระกัศยปทศพล
ตั้งว่านี่ชื่อว่าการอันตรธานไปแห่งเพศ

ชื่อว่าการอันตรธานไปแห่งธาตุทั้งธาตุนี ปรินิพพานมี 3 คือกิเลสปรินิพพาน การ
ปรินิพพานแห่งกิเลส ชั้นปรินิพพานการปรินิพพานแห่งชั้นธ ชาติปรินิพพานการปรินิพพาน
แห่งชาติบรรดาปรินิพพาน 3 อย่างนั้น กิเลสปรินิพพานได้มีที่โพธิบัลลังก์ ชั้นปรินิพพานได้มีที่
กรุงกุสินารา ชาติปรินิพพานจักมีในอนาคต จักมีอย่างไร ? คือครั้งนั้น ชาติทั้งหลายที่ไม่ได้รับ
สักการะและสัสมานะในที่นั้นๆ ก็ไปสู่ที่ๆ มีสักการะและสัสมานะ ด้วยกำลังอธิษฐานของ
พระพุทธเจ้าทั้งหลาย เมื่อกาลล่วงไปๆ สักการะและสัสมานะก็ไม่มีในที่ทั้งปวง เวลาพระศาสนา
เสื่อมลง พระชาติทั้งหลายในตามพินิตวิปริตนี้จักประชุมกันแล้วไปสู่มหาเจดีย์จากมหาเจดีย์
ไปสู่สุสานเจดีย์ แต่นั้นจักไปสู่โพธิบัลลังก์ พระชาติทั้งหลายจากนาคพิภพบ้างจากเทวโลกบ้าง
จากพรหมโลกบ้างจักไปสู่โพธิบัลลังก์แห่งเดียว พระชาติแม้ประมาณเท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาดจักไม่
หายไปในระหว่าง พระชาติทั้งหมดจักประชุมกันที่มหาโพธิมณฑลสถานแล้วรวมเป็นพระพุทธรูป
แสดงพุทธสรีระประทับนั่งขัดสมาธิ ณ โพธิมณฑลสถาน มหาปริสสลักษณะ 32 อนุพยัญชนะ 80
พระรัศมีประมาณวาหนึ่งทั้งหมดครบบริบูรณ์ทีเดียว แต่นั้นจักกระทำปาฏิหาริย์แสดงเหมือนใน
วันแสดงยมกปาฏิหาริย์

ในกาลนั้นชื่อว่าสัตว์ผู้เป็นมนุษย์ไม่มีไปในที่นั้น ก็เทวดาในหมื่นจักรวาลประชุมกันทั้ง
หมดพากันครวญคร่ำรำพันว่าวันนี้พระทศพลจะปรินิพพาน จำเดิมแต่บัดนี้ไปจักมีแต่ความมืด
ล้าดับนั้นเตโชธาตุลุกโพล่งขึ้นจากพระสรีระธาตุทำให้พระสรีระนั้นถึงความหาบุญยุติมิได้ เปลว
ไฟที่โพล่งขึ้นจากพระสรีระธาตุพุ่งขึ้นจนถึงพรหมโลก เมื่อพระชาติแม้สักเท่าเมล็ดพรรณฝักกาด
ยังมีอยู่ก็จักมีเปลวเพลิงอยู่เปลวหนึ่งเท่านั้น เมื่อพระชาติหมดสิ้นไปเปลวเพลิงก็จักขาดหายไป
พระชาติทั้งหลายแสดงอานุภาพใหญ่อย่างนี้แล้วก็อันตรธานไปในกาลนั้นหมู่เทพกระทำสักการะ
ด้วยของหอม ดอกไม้และดนตรีทิพย์เป็นต้น เหมือนในวันที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายปรินิพพาน
กระทำปัททกษิณ 3 ครั้ง ถวายบังคมแล้ว กราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พวกข้าพระองค์
จักได้เห็นพระพุทธเจ้าผู้เสด็จอุบัติขึ้นในอนาคต ดังนี้ แล้วก็กลับไปที่อยู่ของตนๆ นี้ ชื่อว่า
อันตรธานแห่งพระชาติ

การอันตรธานแห่งปริยัตตินั้นแลเป็นมูลแห่งอันตรธาน 5 อย่างนี้ จริงอยู่ เมื่อพระ
ปริยัตติอันตรธานไป ปฏิบัติก็ย่อมอันตรธานเมื่อปริยัตติคงอยู่ ปฏิบัติก็คงอยู่ เพราะเหตุนี้แหละ
ในคราวมีภัยใหญ่ครั้งพระเจ้าจันทาลติสสะในทวีปนี้ ท้าวสักกะเทวราชนิรมิตแพใหญ่แล้วแจ้ง
แก่ภิกษุทั้งหลายว่าภัยใหญ่จักมี เสนจักไม่ตกต้องตามฤดูกาล ภิกษุทั้งหลายพากันลำบากด้วย
ปัจจัย 4 จักไม่สามารถเพื่อจะทรงพระปริยัติไว้ได้ควรที่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายจะไปยังฝั่งโน้น
รักษาชีวิตไว้โปรดขึ้นแพใหญ่นี้ไปเถิดเจ้าข้า ที่นั่นบนแพนี้ไม่เพียงพอแก่ภิกษุเหล่าใดภิกษุเหล่า
นั้นจงเกาะขอนไม้ไปเถิดภัยจักไม่มีแก่ภิกษุทั้งปวง ในกาลนั้น ภิกษุ 60 รูปไปถึงฝั่งสมุทรแล้ว
กระทำตีกากันไว้ว่าไม่มีกิจที่พวกเราจะไปในที่นั้น พวกเราจักอยู่ในที่นี้แลจักรักษาพระไตรปิฎก
ดังนี้แล้วจึงกลับจากที่นั้นไปสู่ทักขิณมลละชนบทเลี้ยงชีวิตอยู่ด้วยรากเหง้าและใบไม้ เมื่อร่างกาย
ยังเป็นไปอยู่ก็พากันนั่งกระทำการสาธยาย เมื่อร่างกายเป็นไปไม่ได้ย่อมพุนทรายขึ้นล้อมรอบ

ศีระชะไว้ในที่เดียวกันพิจารณาพระปริยัติ โดยทำนองนี้ ภิกษุทั้งหลายทรงพระไตรปิฎกพร้อมทั้งอรรถกถาให้บริบูรณ์อยู่ได้ถึง 10 ปี

เมื่อภยสงบภิกษุ 700 รูปไม่ทำแม้อักขระตัวหนึ่งแม้พยัญชนะตัวหนึ่งในพระไตรปิฎกพร้อมด้วยอรรถกถาจากสถานที่ๆ คนไปแล้วให้เสียหายมาถึงเกาะนี้แหละเข้าไปสู่มณฑลารามวิหารในกัลลคามชนบท ภิกษุ 60 รูป ผู้ยังเหลืออยู่ในเกาะนี้ได้ฟังเรื่องการมาของพระเถระทั้งหลายคิดว่าจักเยี่ยมพระเถระทั้งหลายจึงไปสอบถามพระไตรปิฎกกับพระเถระทั้งหลายไม่พบแม้อักขระตัวหนึ่งแม้พยัญชนะตัวหนึ่งชื่อว่าไม่เหมาะสมกัน พระเถระทั้งหลายเกิดสนทนากันขึ้นในที่นั้นว่าปริยัติเป็นมูลแห่งพระศาสนา หรือปฏิบัติเป็นมูล พระเถระผู้ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตรกล่าวว่าปฏิบัติเป็นมูลแห่งพระศาสนา ฝ่ายพระธรรมกถึกทั้งหลายกล่าวว่าพระปริยัติเป็นมูล ลำดับนั้นพระเถระเหล่านั้นกล่าวว่า เราจะไม่เชื่อโดยเพียงคำของท่านทั้งสองฝ่ายเท่านั้น ขอพวกท่านจงอ้างพระสูตรที่พระชิตเจ้าทรงภาษิตไว้ พระเถระ 2 พวกนั้นกล่าวว่า การนำพระสูตรมาอ้างไม่หนักเลย พระเถระฝ่ายผู้ทรงผ้าบังสุกุลจึงอ้างพระสูตรว่า ดูก่อนสุภทัชเทภิกษุทั้งหลายในพระศาสนานี้พึงอยู่โดยชอบโลกไม่พึงว่างจากพระอรหันต์ทั้งหลาย ดูก่อนมหาบพิตรพระศาสนาของพระศาสดามีปฏิบัติเป็นมูล มีการปฏิบัติเป็นสาระ เมื่อทรงอยู่ในการปฏิบัติก็ชื่อว่ายังคงอยู่ ฝ่ายเหล่าพระธรรมกถึกได้ฟังพระสูตรนั้นแล้วเพื่อจะรับรองวาตะของตนจึงอ้างพระสูตรนี้ว่า

พระสูตรยังดำรงอยู่ตราบไต่ พระวินัยยังรุ่งเรือง
อยู่ตราบไต่ ภิกษุทั้งหลายย่อมเห็นแสงสว่าง
เหมือนพระอาทิตย์อุทัย อยู่ตราบนั้น เมื่อพระ
สูตรไม่มีและแม้พระวินัยก็หลงเลื่อนไป ในโลก
ก็จักมีแต่ความมืด เหมือนพระอาทิตย์อัสดงคต
เมื่อภิกษุยังรักษาพระสูตรอยู่ ย่อมเป็นอันรักษา
ปฏิบัติไว้ด้วย นักปราชญ์ผู้ดำรงอยู่ในการปฏิบัติ
ย่อมไม่คลาดจากธรรมอันเกษมจากโยคะ ดังนี้

เมื่อพระธรรมกถึกนำพระสูตรนี้มาอ้าง พระเถระผู้ทรงผ้าบังสุกุลทั้งหลายก็นิ่ง คำของพระเถระผู้เป็นธรรมกถึกนั้นแลเชื่อถือได้ เหมือนอย่างว่าในระหว่างโคผู้ 100 ตัว หรือ 1000 ตัว เมื่อไม่มีแม่โคผู้จะรักษาเชือกสายเลววงศ์เชือกสายก็ไม่สืบทอดกันฉนั้นใด เมื่อภิกษุเริ่มวิปัสสนาตั้ง 100 ตั้ง 1,000 รูปมีอยู่ แต่ปริยัติไม่มีชื่อว่าการแทงตลอดอริยมรรคก็ไม่มี ฉนั้นนั้นนั้นแล อนึ่งเมื่อเขาจาริกอักขระไว้หลังแผ่นหินเพื่อจะให้รู้ขุมทรัพย์ อักขระยังทรงอยู่เพียงใดขุมทรัพย์ทั้งหลาย ชื่อว่ายังไม่เสื่อมหายไปเพียงนั้น ฉนั้นใด เมื่อปริยัติยังทรงอยู่พระศาสนาก็ชื่อว่ายังไม่อันตรธานไป ฉนั้นนั้นเหมือนกันแล”¹

¹ พระสูตรตันตปิฎก เล่มที่ 32 มโนรถปุรณี อรรถกถา อังคตตรนิกาย เอกนิบาต (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2536), หน้า 167 - 175.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ชื่อ - นามสกุล	นายदनัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์
วันเดือนปีเกิด	วันเสาร์ที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2520
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
วุฒิการศึกษา	บริหารธุรกิจบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2542
ทุนการศึกษา	ทุนอุดหนุนและส่งเสริมวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท - เอก ในสถาบัน อุดมศึกษาของรัฐ ทบวงมหาวิทยาลัย ประจำปี 2544

ศูนย์วิทยพัชการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย